



A *Viola collina* Besser előfordulása a Bükkben és az Upponyi-hegységben

SULYOK József¹, VOJTKÓ András² & SOMLYAY Lajos³

- (1) Bükki Nemzeti Park Igazgatóság, H-3300 Eger, Sánc út. 6.; sulyokj70@gmail.com
(2) Eszterházy Károly Főiskola, Növénytani és Ökológiai Tanszék, H-3300 Eger, Pf. 43.
(3) Magyar Természettudományi Múzeum, Növénytár, H-1476 Budapest, Pf. 222.

The occurrence of *Viola collina* Besser in the Bükk and Uppony Mts. (N Hungary)

Abstract – Herbarium revisions and recent field observations revealed the occurrence of *Viola collina* Besser in the Bükk and Uppony Mts. (northern Hungary). This species has not been reported from the North Hungarian Mountains thus far. Altogether 94 localities of *V. collina* have been recorded in that region between 2007 and 2014. A map of the species' local distribution is provided. Local habitat preferences of *V. collina* are briefly discussed.

Keywords: distribution, flora, habitat preference, Hungary, North Hungarian Mountain Range, Violaceae

Összefoglalás – Herbáriumi revízió és terepi megfigyelések alapján a *Viola collina* Besser új bükki és upponyi-hegységi előfordulásairól adunk hírt, amelyek egyúttal a faj első publikált adatai az Északi-középhegység területéről. A 94 előfordulási adatot 2007 és 2014 között gyűjtöttük. Mindezek alapján közöljük a faj regionális elterjedési térképét, valamint röviden jellemezzük a növény élőhelyi és társulástani preferenciáját.

Kulcsszavak: elterjedés, élőhely-preferencia, Északi-középhegység, flóra, Magyarország, Violaceae

Bevezetés

A dombi ibolya (*Viola collina* Besser) hazai elterjedésének feltárása egy újabb szakaszhoz érkezett. Az elmúlt évtizedekben a Dunántúli-középhegység területén végzett szisztematikus kutatások révén szépen kirajzolódott a faj regionális elterjedése, és jobban megismertük az ökológiai igényeit (MÉSZÁROS 1997, FARKAS 1999, BAUER & MÉSZÁROS 2000, KOVÁCS 2000, BARINA 2006, 2007, BAUER 2008, 2014, SOMLYAY 2009, 2011). A fajt az Északi-középhegységből eddig nem ismertük (vö. SOÓ 1968, 1980, FARKAS 1999, FARKAS 2009). Dolgozatunkban az utóbbi években ismertté vált itteni adatait mutatjuk be.

Eredmények

A *Viola collina* Besser az Északi-középhegységben hiányosan ismert faj, amelynek eddigi bükki „rejtőzködése” az alkalmas élőhelyeken talált egyedek *V. hirta* L.-ként történő téves azonosítására vezethető vissza. Első bükki bizonyító példánya (BP 481029) a felsőtárkányi Kecskor-hegyese és Balázs-hegy vonulatából származik, ahol a „vegetációtérképezők” (Jakucs Pál, Fekete Gábor, Baráth Zoltán) gyűjtötték *V. hirta* néven 1954. július 10-én („*Viola hirta* L. Bükk hgs. Felsőtárkány. Samassa. Balázs hegy-Kecskor.”). A térképezők ezen a napon a

Kecskor-hegyese nyugati kőtörmelékes oldalában lévő „igen érdekes *Tilio-Fraxinetum*-ba hajló *Querceto-Lithospermetum*, illetve *Cotinetum* társulásból” készítették felvételeket, amelyben idős bükkök is előfordultak (BARÁTH *et al.* 1954). A növény eddigi bükki lelőhelyeinek ismeretében valószínűleg itt gyűjthették a példányt, amelyet Pavol Mered'a 2007-ben *V. collina*-ként revideált.

Hasonlóan téves határozás miatt sikkadt el Zólyomi Bálint jávor-hegyi adata is, amelyet cönológiai felvételezés közben *V. hirta*-ként jegyzett fel 1959. június 17-én (TÖRÖK & ZÓLYOMI 1998). A jól beazonosítható helyszínt 2012-ben bejártuk, és a hegy sziklagyepjében és sziklaerdeiben csak a *V. collina* egyedei kerültek elő nagy egyedszámban.

Az első élő növény bükki előkerülésére 2007. május 10-ig kellett várni: Vojtkó András az Ómassa fölötti Szuszogó sziklaerdejében szedte. Pifkó Dániel és Christian Bräuchler a Bélkőn végzett terepbejárás alkalmával gyűjtötték 2010. szeptember 4-én. Az újabb bizonyító példányok előkerülése Somlyay Lajos nevéhez fűződik, aki 2011. április 24-én a felsőtárkányi Vár-hegyen és a noszvaji Bükkös-tetőn (Gallas-bükkös), majd 2011. május 7-én az egri Bikkbércen és a felsőtárkányi Csák-Pilis és Vár-hegy több pontján is gyűjtötte. Ezt követően, 2012-ben kezdtük el a növény szisztematikus keresését, amelynek eredményeként eddig 96 lelőhelyen, több mint 4000 egyede került elő. A potenciális élőhelyek ellenőrzése még nem ért véget, így ez a szám korántsem tekinthető véglegesnek.

Előfordulásait 207 és 901 m tszf. közötti magasságban, számos növénytársulásban megtaláltuk. Elsősorban a montánabb, reliktumőrző élőhelyek növénye, de a hegység déli részein is előfordulnak jelentős egyedszámú állományai, főként dolomiton és eocén mészkövön. A *V. collina* északi-középhegységi élőhely-preferenciáival kapcsolatban előzetesen megállapítható, hogy jellemzően sziklaerdőkben [*Seslerio hungaricae*-Fagetum Zólyomi 1967, *Epipactio atrorubentis*-Fagetum Less 1998, *Tilio-Sorbetum* Zólyomi et Jakucs (1957) 1967, *Tilio-Fraxinetum* Zólyomi (1934) 1967, *Seslerio hungaricae*-*Quercetum virgilanae* Suba et al. 1982, *Cirsio pannonici*-*Quercetum* Less 1998] és sziklagyepekben [*Seslerietum heuflerianae-hungaricae* Zólyomi (1936) 1966, *Calamagrostio variae*-*Seslerietum variae* Vojtkó 1998, *Inulo ensifoliae*-*Seslerietum hungaricae* Vojtkó 1998, *Campanulo divergentiformis*-*Festucetum pallentis* Zólyomi 1966], ritkábban ezek zonális társulással érintkező kőtörmelékes átmeneti állományaiban (például *Aconito*-Fagetum Soó 1960) találja meg életfeltételeit. Rábukkantunk azonban másodlagos élőhelyen is, például a bánkúti sípálya (Felső-Borókás) degradált gyepjében, dolomiton. A részletes felvételezés és annak feldolgozása a jövő feladata.

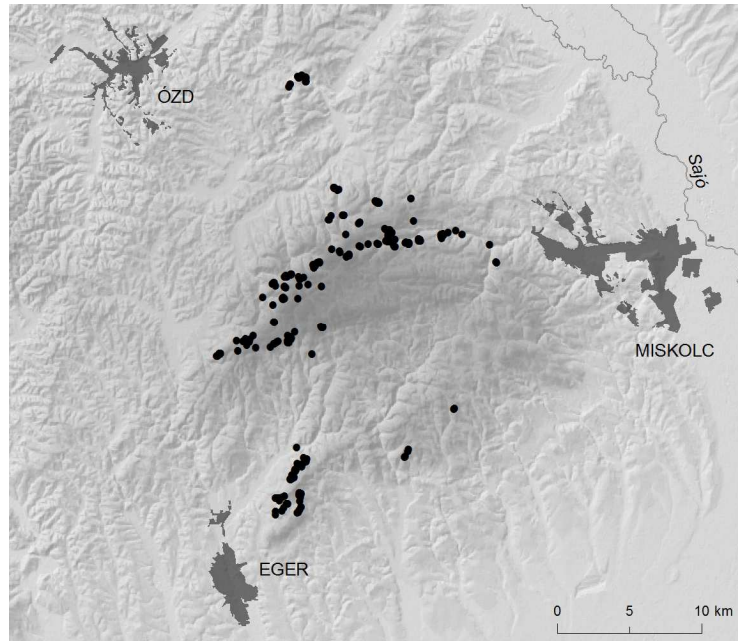
A hazánkban dunántúli fajnak tartott *V. collina*-ról BAUER & MÉSZÁROS (2000) azt feltételezik, hogy nálunk posztglaciális reliktum faj, amelyet a bükki előfordulások ökológiai viszonyai is megerősíteni látszanak.

Enumeráció

Adatközlők: PD & CB – Pifkó Dániel és Christian Bräuchler, SL – Somlyay Lajos, SJ – Sulyok József, VA – Vojtkó András; a külön nem jelzettek Sulyok József adatai.

A felsorolásban használt dűlőnevek alapját az M 1:10.000-es méretarányú EOV vetületi rendszerű topográfiai térképek, a külterületi kataszteri térképek, a katonai felmérések térképei, turisztatérképek, erdészeti térképek és a Heves megyei helységnévtár névanyaga képezi, kiegészítve saját helyi gyűjtésekkel.

Az enumerációban feltüntettük az érintett flóratérképezési negyed-kvadrátok azonosítóit is, KIRÁLY (2003) munkája alapján.



1. ábra. A *Viola collina* Besser eddig észlelt lelőhelyei a Bükkben és az Upponyi-hegységben.
 Fig. 1. Known occurrences of *Viola collina* Besser in the Bükk and Upponyi Mts.

Bükk-fennsík

Bélapátfalva: Hegyes-kő (SJ & SL) [7988.4]; **Felsőtárkány:** Cserepes-kő (SJ & SL) [7988.2], [7988.4], Hegyes-kő (SJ & SL), Pes-kő (SJ & SL) [7988.4], Tar-kő [7988.2]; **Mályinka:** Nyár-Új-hegy, Ördög-oldal [7888.4]; **Miskolc:** Alabástrom-hegy, Alsó-Borovnyák, Alsó-Sebes – az Alsó-Sebes-víz völgytől keletre lévő hegy, Angyal-kő – a Száraz-völgy és Angyal-völgy torkolata fölött lévő dolomit kúp (SJ & SL), Bem Apó-kő – a Nyár-Új-hegytől délre lévő hegy (SJ & SL) [7889.3], Demény-hegy – a Kovács-kő DK-i gerince [7889.4], Felső-Borókás [7888.4], Hetemér, Heteméri-sziklák (SJ & SL), Jávor-hegy, Látó-kő (SJ & SL), Massai-tető – Ómassától északra lévő hegy (SJ & SL) [7889.3], Nyavalyási dolomit bánya környezete [7889.3], [7889.4], Nyavalyás-bérc – Miskolc-Garadnától délre lévő hegy (SJ & SL), Ómassai Vörös-kő (SJ & SL), Sólyom-kő (SJ & SL), Szentlélek, Szuszogó (VA); Vörös-kő-tető – az ómassai Vörös-kő fölötti gerinc (SJ & SL) [7889.3]; **Nagyvisnyó:** Huta-rét, Leány-hegy, Ölyves-völgy-fő; **Szilvásvárad:** Cserepes-kő (SJ & SL), Ispán-hegy, Istállós-kő, Kis-Vörös-kő-bérc – a Vörös-kő-bérc déli gerince (SJ & SL), Küllő-hegy [7988.2], Pes-kő (SJ & SL) [7988.4], Tar-kő [7988.2], Vörös-sár-hegy [7988.2]; **Varbó:** Gyurkó-tető – a Sövény-kúttól északra lévő gerinc (SJ & SL) [7889.3].

Északi-Bükk

Bélapátfalva: Bél-kő (PD & CB), Bél-kő-nyak, Felső-erdő [7988.3], Ivánka (SJ & SL) [7988.1], Jegető – a Messzelátó északi gerincének sziklája, Messzelátó (SJ & SL), Ördög-hegy (SJ & SL), Szamár-kő [7988.3]; **Dédestapolcsány:** Baróc-völgy [7888.4]; **Felsőtárkány:** Sándor-hegy (SJ & SL) [7988.3]; **Mályinka:** Bartos-kő – a Csondró-völgy-Kemesnye-völgy torkolatától DK-re lévő szikla (Odvas-kő) [7889.3], Csattató-kő [7888.4], Kapu-bérc (SJ & SL) [7889.3], Mártus-kő, Szőlő-köve-bérc – a Csattató-kőtől ÉNy-ra lévő gerinc [7888.4]; **Nagyvisnyó:** Ablakos-kő, Ablakos-kő-völgy, Gerenna-vár (SJ & SL), Király-szikla [7988.2], Közép-orom, Ördög-oldal,

Pados [7888.4], Párna-hegy, Tamás-kő [7988.2], Vásárhely-kő [7888.4]; **Szilvásvárad**: Éles-kő-vár, Gerenna-vár (SJ & SL), Holló-kő (SJ & SL), Kukucsó-völgy [7988.2], Nagy-verő (SJ & SL) [7988.1], Róna-bükk (SJ & SL) [7988.2].

Déli-Bükk

Cserépfalu: Kerékkötő – a Miklós-Luga és a Kerékkötő-hegy közötti hegy (SJ & SL), Kerékkötő-hegy (SJ & SL) [7989.4], Kis-galya (SJ & SL), Kis-Piliske (SJ & SL) [8089.1]; **Eger**: Bikk-bérc (SL) [8088.4]; **Felsőtárkány**: Balázs-kő („vegetációtérképezők”) [7988.4], Bikk-bérc [8088.4], Bükkös-tető [8088.2], [8088.4], Csák-Pilis (SL), Csák-Pilis-tető – Vár-hegy vonulat legészakibb kúpja, Dolomitbánya (SL) – tömeges, Felső-Kuklya [8088.2], Fenék-oldal – a Miklós-völgy ÉK-i oldalának kis dolomit kúpja [8088.2], [8088.4], Kis-Tiba-hegy [8088.4], Kőköz [8088.2], Miklós-völgy [8088.4], Nagy-Oltár – A Vár-hegy Miklós-völgyre néző Ny-i nyúlványa (SL) – tömeges [8088.2], [8088.4], Nagy-Tiba-hegy [8088.4], Sasdűlő-nyak [8088.2], Szénégető-lápa [8088.4], Vasbánya-hegy [8088.2]; **Miskolc**: Dolka-hegy – a Hámoritó gátjától északra lévő hegy (SJ & SL) [7889.4], Fehér-kő, Fehér-kő-lápa-tető (SJ & SL) [7989.2]; **Noszvaj**: Bükkös-tető (Gallas-bükkös) (SL) [8088.2].

Upponyi-hegység

Uppony: Dedevár, Upponyi-szoros (SJ & SL), Vízköz (SJ & SL), Vízköz-szoros – a Csernelypatak völgyének részben egykor bányászott szűkülete, a településtől délre (SJ & SL) [7788.4].

Köszönetnyilvánítás

Köszönjük Pifkó Dánielnek és Christian Bräuchlernek publikálatlan adatuk rendelkezésünkre bocsátását. A harmadik szerző munkáját a K 108992 számú, „Magyarország veszélyeztetett hajtásos növényeinek ritkasága, életmenet-jellemzői és klímaválasza” című OTKA pályázat támogatta.

Irodalom

- BARÁTH Z., HORÁNSZKY A., JAKUCS P., PÓCS T. & ZÓLYOMI B. (1954): *A Bükk-hegységi vegetációtérképezési munka 1954. évi jegyzőkönyve*. – Kézirat, Eger, pp. 6–7.
- BARINA Z. (2006): *A Gerecse hegység flórája*. – Rosalia 1, Magyar Természettudományi Múzeum – Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság, Budapest, 336 pp.
- BARINA Z. (2007): A Vértes és környéke florisztikai kutatásának eredményei I. – *Kitaibelia* 12: 30–40.
- BAUER N. (2008): *Viola collina* BESS. a Pilis hegységben. – *Flora Pannonica* 6: 128.
- BAUER N. (2014) A Bakony-vidék szárazgyepjei – Sztyeprétek és sziklagyeppek osztályozása és növényföldrajzi karaktere (Dry grasslands of the Bakony Region - Classification and phytogeographical character of dry and rocky grasslands). – MTM, Budapest, *A Bakony természettudományi kutatásának eredményei* 33: 336 pp.
- BAUER N. & MÉSZÁROS A. (2000): A *Viola collina* BESS. új előfordulásai és cönológiai viszonyai a Bakonyban. – *Folia Mus. Hist.-Nat. Bakonyiensis* 16: 75–92.
- FARKAS S. (1999): *Viola collina* Bess. Dombi ibolya. – In: FARKAS S. (szerk.), *Magyarország védett növényei*. Mezőgazda Kiadó, Budapest, p. 221.
- FARKAS S. (2009): *Violaceae* – Ibolyafélék családja – In: KIRÁLY G. (szerk.), *Új Magyar füvészkönyv. Magyarország hajtásos növényei. Határozókulcsok*. Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság, Jószafeő, p. 289.
- KIRÁLY G. (2003): A magyarországi flóratérképezés módszertani alapjai. Útmutató és magyarázat hálótérképezési adatlapok használatához. – *Flora Pannonica* 1: 3–20.
- KOVÁCS J. A. (2000): Dolomit-mészkkő sziklagyeppek és lejtősztyepek helyzetéről a Déli-Bakonyban. – *Kanitzia* 8: 39–50.

- MÉSZÁROS A. (1997): Adatok Várpalota környékének flórájához. – *Kitaibelia* 2: 51–55.
- SOMLYAY L. (2009): A Budai-hegység florisztikai növényföldrajzának fő vonásai. – *Kitaibelia* 14: 35–68.
- SOMLYAY L. (2011): Adatok Budapest környéke flórájának ismeretéhez. – *Kitaibelia* 15 [2010]: 101–108.
- Soó R. (1968): *A magyar flóra és vegetáció rendszertani-növényföldrajzi kézikönyve 3.* – Akadémiai Kiadó, Budapest, 506 pp.
- Soó R. (1980): *A magyar flóra és vegetáció rendszertani-növényföldrajzi kézikönyve 6.* – Akadémiai Kiadó, Budapest, 557 pp.
- TÖRÖK K. & ZÓLYOMI B. (1998): A Kárpát-medence öt sziklagyeptársulásának szüntaxonómiai revíziója. – In: CSONTOS P. (szerk.), *Sziklagyeppek szünbotanikai kutatása*. Scientia Kiadó, Budapest, pp. 109–132.

Beérkezett / received: 2015. 03. 16. • Elfogadva / accepted: 2015. 04. 15.